

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

דבר תורה מאת ראובן רוזנפלדר שבת י"ד תמוז תש"ע 29 ביוני 2010

פרשת בלק

שבת שלום

עוד מעט, בסיום תפילת המוסף, נאמר ביחד – "עלינו לשבח לאדון הכל, לתת גדולה ליוצר בראשית, שנתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו." אולם, בסידורי התפילה שלנו כידוע המילים הן: "עלינו לשבח לאדון הכל, לתת גדולה ליוצר בראשית, שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה. שלא שם חלקנו כהם, וגורלנו ככל המונם." בדומה, אנו מציעים למי שעולה לתורה ומעוניין בכך, נוסח אלטרנטיבי לברכה "אשר בחר בנו מכל העמים." יש אם כן מגמה בקהילת מבקשי דרך לשלול את מרכזיותו של רעיון הבחירה של עם ישראל, את אותו יקר הניתן במסורת היהודית למושג "העם הנבחר."

עניין זה עלה בדעתי בהקשר אל פרשת ברק, אותה אנו קוראים בשבת זו. מוזר כי דווקא בפי "נביא מבין הגויים" – כך מגדירים חז"ל את בלעם בן בעור למרות יחסם השלילי אליו – בפיו שם הכתוב ברכה נשגבת, עוצמתית ולירית גם יחד. הברכה מכוונת לשבטי ישראל הסדורים להם במדבר. אימרותיה הפכו לנדבכי יסוד ביהדות:

כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, הן עם לבדד ישכון וכגויים לא יתחשב
לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלוהיו עימו ותרועת מלך בו
אל מוציאם ממצרים, כתועפות ראם לו
מה טובו אוהליך יעקב, משכנותיך ישראל. כנחלים נטיו, כגנות עלי נהר, כאוהלים
נטע ה', כארזים עלי מים.

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו

פניני לשון אלה נטועים בתוך סיפור מעטפת ארוך ומתארך בין בלק מלך מואב ובלעם, כולל גם האתון המדברת, שזכתה כאן לתהילת עולם. רק ארבעה-עשר (מתוך תשעים ושישה הפסוקים של הסיפור הזה) הם הברכה נטו, על שלושת חלקיה. אבל איזה נטו

הוא זה!

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

המילים מומחשות ע"י מימד ויזואלי, שהוא נקודת-ראות של מעוף הציפור, מגבוה, המאפשרת הסתכלות מכלילה כמו זו של בלעם. "ויקה בלק את בלעם ויעלהו במות בעל, וירא משם את קצה העם," נאמר בניסיון הראשון. ובפעם השניה – "ויקחהו שדה צופים אל ראש הפסגה." ובשלישית – "ויקה בלק את בלעם ראש הפעור, הנשקף על פני הישימון."

מיקומים אלה הם כמו תפאורה לברכה, שהיא בעצם הרחבה רבתי של המסר הנאמר לבלעם מראש ע"י אלוהים: "לא תאור (כלומר לא תקלל) את העם, כי ברוך הוא." לענייננו נוכל לומר, כי נבחר הוא. העם הזה הוא בחיר האל.

"ואמרת אל פרעה: כה אמר ה', בני בכורי ישראל", כך מונחה משה לומר. ובספר דברים: "כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך, כך בחר ה' אלוהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על האדמה." ירמיהו אומר בהמיית ליבו, "זכרתי לך חסד נעוריך, אהבת כלולותייך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה." ויש עוד ועוד במוטיב הזה. אך יש פניות פחות צפויות, כגון עמוס המצהיר: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם." הבחירה אינה פריווילגיה בלבד, אינה תעודת ביטוח, אלא היא מחוייבות, ואם זו מופרת - ייגבה המחיר. במקום אחר אומר עמוס: "הלוא כבני כושיים אתם לי – הלוא את ישראל העליתי מארץ מצרים, ופלישתים מכפתור, וארם מקיר." אין כאן ייחודיות. זה נביא אנטי-ממסדי, מודרניסטי אפשר לומר, שראיתו רב-תרבותית ומשוונית. בנימין אופנהיימר מנסח זאת כך: עמוס "מרחיק מן הרעיון המסורתי את הבטחת היתרון ההיסטורי לישראל, שהיה גנוז בו."

אך עובדה היא שבמשך מאות שנים, ברצף הדורות, נעשה רעיון הבחירה יסוד מוסד בתיאולוגיה של עם ישראל. מרכזיותה של תפיסה זו מצאה לה ביטוי עם עליית הנצרות, ועד מהרה הפכה למוקד קונטרוברסלי עמוק בין יהודים לנוצרים. Verum Israel הגדירה הכנסייה הנוצרית את עצמה, כלומר ישראל האמיתי. הבחירה ניטלה מעם ישראל, ששגה בדחותו את משיח הנוצרים, וקמה ברית חדשה. התפתח עימות חזיתי בתחום האמונה פרופר, הקיים כמובן עד היום, הגם שהוא עטוף בהרבה דיפלומטיה ורצון טוב בין-דתי.

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

אם זאת מדהים לחשוב שהעם היהודי בארצות גלותו - למרות דחיקתו, רדיפתו, שוליותו בחברה הנוצרית הדומיננטית (או המוסלמית) - נצמד בכל הוויתו לרעיון הבחירה. את הסבל הסבירו כעונש על חטאותיהם, ומעולם לא נמוגה האמונה היוקדת שהייחוד היהודי יגיע בסוף אל הגאולה. היה מעין נתק בין מה שניתן לכנות 'נתוני הסביבה האובייקטיבית' לבין ליבת האמונה.

אולם חשוב לציין שלקראת העידן המודרני בהיסטוריה הכללית, נוצרה דינמיקה של שינוי. הפילוסוף היהודי הגדול שפינוזה, שנודה על-ידי קהילתו באמסטרדם של המאה ה-17, קעקע את תפיסת הבחירה של היהודים.

ישראל אכן היא העם הנבחר, אך זה היה בעבר הרחוק עם היווצרות המונותאיזם, ושיאו בקבלת התורה. זו היתה תעודתו של העם, ומכיוון שהיא בוצעה שוב אין לו את ייחודיות הבחירה, העוברת ממנו אל כלל בני האדם. מדוע? כי – כך שפינוזה – "מה שניתן לי – נשלל מזולתי, כלומר זה ביטוי של צרות עיין." לפתע נכנס לדיון שיקול חדש: אוניברסליות. בני האדם נולדו שווים.

אם את שפינוזה ניתן לכנות כמבשר הנאורות בפילוסופיה הכללית, בוודאי שניתן לומר זאת על משה מנדלסזון בהגות היהודית. עידן של תמורות מפליגות עומד להיפתח בפני יהדות גרמניה. מושג העם הנבחר, שעד עתה היה הנחה אקסיומטית, הופך למורכב ומאתגר.

אם שאיפתנו היא התקבלות בחברה הכללית כאזרחים שווי זכויות, כיצד נאחוז בהשקפה שהיהודים הם ייחודיים, עד כדי שונות גנטית ממש מכל העמים האחרים, כמשתקף בספר הכוזרי של רבי יהודה הלוי? מדוע להתבדל? מהי תכלית זהותנו הספציפית?

כך הגה מנדלסזון את תפיסת היהדות כמודל, כדגם מוסרי לעולם, כקולקטיב שקיומו אמור להתוות דרך לעמים אל המוסריות הצרופה. קיום מצוות התורה הוא שנותן לקולקטיב הזה את הדבק, את הגיבוש המייחד אותו לייעוד שהאל היתווה. לעומתו, התייחס אבי תנועת הרפורמה בגרמניה, אברהם גייגר, בהסתייגות עמוקה מן הדבקות בקיום המצוות. זמן עבר, כך טען לגבי רבות מהן, כבר אין בהן צורך. אך גם היה משוכנע שליהודים כקיבוץ

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

יש ייעוד, שליחות מובהקת. "היהדות", כך גייגר, "היא מקנייני-העד של האנושות כולה,

כמו האמונה היוונית או המשפט הרומי."

במאמר מאת יהושע עמיר שקראתי, הוא אומר שגייגר עשה לעצמו חיים קלים: לא צריך

מצווות, אנחנו פשוט נמצאים בין האומות ואמורים להניעם לקראת "המונותיאיזם האתי

הצרוף" מבלי לחייב אותנו לשום פעולה ממשית. זוהי התנשאות – האם אנו עצמנו

מיטיבים כה גדולים? מנדלסזון, לפחות, ועוד יותר ממנו שמשון רפאל הירש, עמדו על

קיום מצוות ההלכה, וזוהי משימה תובענית. תשתית המצווות היא תנאי לקיום הייעוד

האוניברסלי.

עד כדי הסתבך הדיון ששמואל הולדהיים, מקיצוני הרפורמה, טען שרעיון העם הנבחר הוא

בעצם תוספת זרה המעכירה את היהדות הטהורה, מקדשת האמונה באל יחיד.

רפורמיסט אחר אפילו טען שניתן להפריד את היהדות מן היהודים, ומה שחשוב יותר הוא

מושגי היהדות המופשטת.

את הדואליות הזאת – נבדלות מול התערות - חשו מתנגדי היהודים ושונאיהם במאה ה-

19, שעמדה בסימן האמנציפציה. הרצון הכביר שפשט בקרב היהודים להתערות בתרבות

הגרמנית בהחלט לא שכנע אותם. משהו מהותי בליבת היהדות, הם טענו, חותר אל

הנבדלות. תיאוריות קונספירציה הפכו את היהודי לסכנה של ממש, ע"פ השקפתם

העיקשת.

המאמר מאת יהושע עמיר אליו התייחסתי (אגב, אביו של יהודע עמיר) נכלל בספר

שכותרתו "רעיון הבחירה בישראל ובעמים". עמיר מדגיש את חשיבות משנתו של משה

הס, סוציאליסט שהמיר את תמיכתו בגישה האוניברסלית - לאמונה לזהטת בלאומיות

יהודית ציונית. ממנו קיבל מרטין בובר את בחירת ישראל כעניין קולקטיבי, היהודים

כחברה – "כי אלוהים חי בקרבנו", ומוסיף: "יש בה (בהכרה זו) מן העול יותר משיש בה

מן היתרון."

זה מוביל את הדיון שלנו, לבסוף, לזמן שהוא קרוב יותר לתקופת חיינו, לפחות הוותיקים

שבינינו. היהודים במדינת ישראל העצמאית, מה הם? – ככל הגויים, או אור לגויים?

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל
הרי הציונות שאפה לתת חיים נורמליים ליהודי הגולה, מלופט-מענטש לעובד אדמה, וכו'
וכו'. מאידך, בשנותיה הראשונות של המדינה אני עוד זוכר את "אור לגויים", מונח שהיה
שגור בפיו של דוד בן-גוריון. אנשים חשו שיש לכך כיסוי, יש לזה תקפות.
דומני שמיים רבים זרמו בירדן מאז. הביטוי הזה דעך, והיום יש לנו קמפיין כושל שמבקש
לעשות מאיתנו שגרירי הסברה בחו"ל, כדי שהגויים יבינו סוף-סוף שבארץ יש לנו לא רק
מנגלים ו"על האש".

ובנימה יותר רצינית, יש בוודאי ציבור משמעותי בארץ בו רעיון הבחירה חי ופועם
בעוצמה, וממנו נגזרת תחושת הייעוד, וממילא גם הנבדלות. יש להודות כי רעיון הבחירה
בישראל של היום רחוק מאוד מן התפיסה של מנדלסזון של עם ישראל כדוגמה
אוניברסלית. ההתמקדות היום היא התמקדות פנימה, ובמידה לא-קטנה התוצאה היא
חברה שסועה.

ואולי ניתן להבחין גם בברכת בלעם לשבטי ישראל מרכיבים של דואליות עמוקה, כי אכן
רעיון הבחירה ניתן להתפרש במספר אופנים.

האם: עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב

או: לא הביט אוון ביעקב, ולא ראה עמל בישראל

האם: כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף, ודם חללים ישתה

או: כנחלים נטיו, כגנות עלי נהר, כאוהלים נטע ה', כארזים עלי מים.

כל זאת לקראת אמירת "עלינו" עוד מעט.

שבת שלום.